

УДК 81'322

Юлія Маковецька-Гудзь
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”

ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ХУДОЖНІХ ПОРІВНЯНЬ

Проаналізовано стан комп'ютерної лексикографії. Обґрунтовано поняття “електронний словник” та вказано основні переваги електронних словників. Представлено методу розробки “Електронного словника художніх порівнянь”.

Ключові слова: комп'ютерна лексикографія, електронний словник, словник порівнянь, лінгвістичні бази даних, гіпертекст.

Слово потрапляє в поетичний текст із певним усталеним значенням, яке, трансформуючись, набуває нових відтінків. Імпульсом до цього є незвична сполучуваність з іншими словами, несподівані контексти. Поети, як ніхто, вміють створювати такі контексти, виражаючи себе, і тим самим збагачують і розвивають мову. Лінгвокреативна творчість поетів може бути зафіксована в каталогах тропів та стилістичних фігур, зокрема – у каталозі (словнику) порівнянь. Тому впорядкування словників порівнянь є важливим завданням.

Потреба в словнику порівнянь української мови особливо відчувається на тлі зарубіжної лексикографії, у якій подібні видання представлені досить широко. Такими є, наприклад, великі словники чеських порівнянь (SČF 1983), болгарських (Кювлієва-Мишайкова 1986), англійських (Wilstach 1924), андалузських (Rodriguez 1899), іспанських (Castillo 1970; Shirley 1977), португальських (Basto 1924) та ін. Зібрання народних порівнянь видані й у наших найближчих слов'янських сусідів – білорусів (Янкоускі 1973) та росіян (В. Мокієнко 2003; Н. Кожевнікова, З. Петрова 2000).

В українській лексикографії є кілька словників порівнянь, укладених на матеріалі українських фольклорних текстів: І. Гурин “Образне слово. Постійні народні порівняння” (1966); О. Юрченко, А. Івченко “Словник стійких народних порівнянь”

(1993); “Українські прислів’я, приказки та порівняння з літературних пам’яток” (упоряд. М. Пазяк) (2001). Серед цього переліку немає жодного електронного словника порівнянь, тому укладання словника такого типу є необхідним та актуальним.

Єдиної думки про те, що варто вважати електронним словником, не було й, на наш погляд, бути не може. Як і самі словники, зміст, вкладений у це поняття, є авторським і відбиває те бачення питання, яким володіє лексикограф, його досвід, знання тощо. Так, під терміном “електронний словник” мають на увазі: електронну копію друкованого словника, комп’ютерну версію друкованого словника та власне електронний (мультимедійний) словник, укладений на основі фактичного матеріалу і створений за допомогою комп’ютерних програм [Карпіловська].

Електронні словники й енциклопедії розробляються як автономні або мережеві програмні продукти. Не викликає сумніву той факт, що електронні словники надають користувачеві безліч додаткових можливостей порівняно з друкованими аналогами. Перевага такого словника полягає у:

- зберіганні великого обсягу інформації за рахунок гіперпосилань: електронний словник передбачає внесення до своєї структури кількох словників різних типів і жанрів (словника сполучуваності, термінології, граматичних норм та ін.);
- доступності словника за рахунок ефективної системи пошуку (повнотекстовий пошук, одночасний пошук у декількох словниках, швидкість пошуку);
- застосуванні засобів мультимедіа для семантизації лексики: озвучування заголовних слів, введення ілюстративного матеріалу з фотографіями, анімацією, відеофрагментами;
- використанні словників у локальній і глобальній мережах; при цьому робота зі словниками може проводитися багатьма користувачами одночасно;
- економії часу й матеріальних витрат для створення комп’ютерних словників.

Головними вимогами для комп’ютерного (електронного) словника є повнота лексикографічної інформації та зручність

доступу до неї. Комп'ютерний словник, на відміну від паперового, дозволяє здійснювати різного роду вибірки матеріалу. Не переглядаючи весь корпус словника, користувач може відповідно до запиту вибрати слова за одним або кількома параметрами. Обидва вказані компоненти (повнота інформації та зручність доступу) в електронних словниках є поєднанням досягнень філологічної та комп'ютерних наук. У традиційних (паперових) словниках проблеми повного представлення інформації про слово в певному ракурсі та зручності її пошуку на кінець ХХ століття були в основному вирішені як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві. Натомість можливості, надані в розпорядження лексикографії новітніми комп'ютерними технологіями, лише починають засвоюватися та впроваджуватися.

Електронний словник є певною базою даних (БД) або сукупністю баз даних та інтерфейсів – місце подання запитів та отримання відповідей на моніторі. Інтерфейс виконує функцію конкретизатора команд (побажань) користувача. Розгалужена система команд, які реалізуються за допомогою кнопок меню, дозволяє викликати на екран із БД саме ту інформацію, яка потрібна (і залишити у прихованому вигляді ту, яка не потрібна) на момент пошуку. Для цього необхідно розподілити всю інформацію статті будь-якого словника на найменші значущі параметри та характеристики і вводити їх окремо до БД. Кожна частина інформації про слово (наприклад, дефініція або граматична інформація) буде зберігатися окремо в певному полі БД.

Проблема браку місця, характерна для паперової лексикографії, певною мірою вирішується в електронній лексикографії, тому електронний словник не обов'язково має наслідувати традиційний стиль у плані скорочень інформації.

Одним з актуальних завдань сучасної лексикографії є систематизація художніх тропів. Адже у зв'язку з посиленням інтересом до вивчення тропів виникає необхідність створення такого словника, у якому в найприйнятніший та найзручніший спосіб можна було б отримати всю потрібну інформацію. Окрім цього, сучасні комп'ютерні технології дають змогу створити

продукт у найбільш зручному для користувача форматі. З огляду на широкі можливості інформаційних технологій та їхнє впровадження в сучасну лексикографію, актуалізується проблема створення комп'ютерних (електронних) словників.

Для електронної лексикографії особливе значення має принцип гіпертексту як основного способу організації віртуального текстового простору. На думку А. Баранова, практична цінність гіпертексту полягає в тому, що “він описує тип інтерактивного середовища з можливістю переходу за посиланнями” [Баранов : 87]. Посилання, якими можуть бути слова, фрази або малюнки, дозволяють користувачу вибрати той чи інший текст чи малюнок і виводити на екран відомості, пов'язані з ним. Нелінійний характер гіпертексту уможливило подачу інформації у вигляді розгалуженої структури, що дозволяє значною мірою розширити рамки словникової статті.

“Електронний словник художніх порівнянь” (ЕСХП) – перший український словник, створений за правилами гіпертексту та укладений за принципом ідеографічного опису лексичної парадигми компонентів порівняння.

Робота над словником передбачала два етапи: розроблення власне лінгвістичного блоку та програмного.

Лінгвістичний блок. На цьому етапі укладено каталог порівнянь у ЛДБ, який оброблено з урахуванням таких параметрів: суб'єкт порівняння; об'єкт порівняння; ознака, на основі якої порівнюються компоненти; модель порівняння; належність до концептів синоптичної схеми. У результаті відбору та аналізу порівнянь було створено їхні моделі.

Отже, результатами роботи першого етапу є опис, типізація та встановлення параметрів аналізу художніх порівнянь, що будуть використані на наступному етапі проектування словника.

Програмний блок. ЕСХП побудовано на основі бази даних Microsoft Access, у якій зафіксовано весь первинний лексикографічний матеріал (контексти з порівняннями) та отриманий в результаті аналізу на першому етапі новий лексикографічний матеріал, що в подальшому будуть використані для створення словникових статей.

В електронних словниках передбачаються різні види пошуку та різні способи подання інформації. У ЕСХП пошук можна здійснювати за такими параметрами:

- за ідеографічним принципом;
- за моделями порівняння.

Тип пошуку за ідеографічним принципом дає змогу користувачеві вибрати лексеми за деталізованими концептами синоптичної схеми, що уможливує отримання найбільш повної інформації. Задаючи такий вид пошуку, користувачеві для отримання інформації спочатку потрібно обрати складник порівняння (суб'єкт чи об'єкт). Потім користувачеві запропоновано перелік концептів. При виборі конкретного концепту-посилання користувач отримує картку обраного слова. Крім того, можна здійснювати пошук слова за допомогою спеціального поля. Модуль автоматичного аналізу словника дозволяє користувачеві отримати лінгвістичну інформацію про обране слово за такими параметрами: слово; частота його вживання у функції суб'єкта чи об'єкта; корелят (суб'єкт чи об'єкт); ознака порівняння; модель порівняння; контексти вживання визначеної лексеми; автор.

Обираючи пошук за моделями порівняння, користувач може обрати модель простого чи складного порівняння та вибрати з меню модель порівняння зі списку запропонованих. У такому випадку він отримає таку інформацію: модель; частота її вживання; складники порівняння (суб'єкт та об'єкт); ознака порівняння; контексти вживання обраної моделі; автор.

Запропонована методика укладання електронного словника дозволяє досить легко перетворити текст словника на базу даних, придатну для виконання різноманітних інформаційно-пошукових та дослідницьких процедур.

ЕСХП дозволяє розширити можливості опису та аналізу поетичного тексту. Макроструктура словників:

- Словник є багаторівневою лексикографічною працею, у якій знайшли відбиття мовні факти, втілені в поетичному тексті 70–90-х років ХХ століття.
- Словник побудований за гіпертекстовою структурою й включає інформацію у вигляді лексичної лінгвістичної бази да-

них реляційного типу, коли значеннєвий зміст одиниці розподіляється за полями, причому головна увага приділяється системам подання інформації, характерної для цілого класу лексем.

- Словник організує гіпертекстовий простір, що є відбиттям когнітивного простору людини.
- У словнику представлено два види пошуку лексем – ідеографічний та формальний (за формалізованими моделями порівнянь), що допомагає отримати найбільш повне уявлення про хужожнє порівняння.

Таким чином, електронний словник порівнянь може бути базою для укладання нових комп'ютерних словників (наприклад, загального словника тропів), а також разом зі своєю базою даних виконувати функції автоматичної інформаційно-довідкової дослідницької та навчальної системи. ЕСХП може бути використаний для проведення лінгвістичних, соціолінгвістичних, психологічних та інших досліджень.

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику: Учеб. пособие / А. Н. Баранов. – М., 2003. 2. Гурин І. І. Образне слово. Постійні народні порівняння / І. І. Гурин. – К., 1966. 3. Карпіловська Є. А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики / Є. А. Карпіловська. – Донецьк, 2003. 4. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / [відп.ред. Й. Ю. Федас, упоряд., вступ. ст. М. М. Пазяк]. – К., 2001. 5. Юрченко О. С. Словник стійких народних порівнянь / Юрченко О. С., Івченко А. О. – Х., 1993.

Проанализировано состояние компьютерной лексикографии. Обосновано понятие “электронный словарь”, указаны основные преимущества электронных словарей. Представлена методика разработки “Электронного словаря художественных сравнений”.

Ключевые слова: компьютерная лексикография, электронный словарь, словарь сравнений, лингвистические базы данных, гипертекст.

The article analyzes the state of computer lexicography. The possibility of creating an electronic dictionary are reviewed. The appellation “electronic dictionary” and are the main advantages of electronic dictionaries are substantiated. The technique of developing “Electronic Dictionary of Authors' Similes” is presented.

Keywords: computer lexicography, electronic dictionary, comparisons, linguistic databases, hypertext.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2012